

J. Bb.

"James Hutton - the Founder of Modern Geology", Edward Battersby Bailey, Amsterdam-London-New York 1967 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 14/2, 395-396

1969

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

do niego ma zamknąć okres lat 1661—1727 w siedmiu tomach. Obejmuje ono także takie listy uczonych współczesnych Newtonowi, które wprawdzie nie są do niego pisane, lecz odnoszą się do jego prac i życia i lub oddają jego wpływ na klimat intelektualny tych czasów. Korespondencja jest zaopatrzona w adnotacje, które wyjaśniają związki między listami i podają informację bio-bibliograficzne. Zachowano oryginalny język korespondencji, przy czym listom pisanym po łacinie towarzyszą ich angielskie tłumaczenia.

Do końca 1967 r. ukazały się cztery tomy *Korespondencji Newtona*, obejmujące lata 1661—1709. Zasadnicze tematy tomu 1 to: rachunek różniczkowy i całkowity, rozszczepienie światła białego w pryzmacie i teleskop zwierciadlany. Tom 2 zawiera przede wszystkim korespondencję Newtona z Halleyem i Flamsteedem. Tom 3 przynosi m.in. listy Huygensa, Leibniza, Duilliera i Bentleya, ukazujące reakcję, jaką w świecie nauki wywołało ukazanie się Newtonowskich *Principiów*. Tom 4 obejmuje lata, w których Newton zajmował stanowisko kuratora, a następnie dyrektora menicy królewskiej. Obok listów związanych z tymi obowiązkami uczonego, tom zawiera także korespondencję dotyczącą zagadnień astronomii, chemii i optyki¹.

Publikacja będzie miała jeszcze trzy tomy. Tom 5 obejmie przede wszystkim korespondencję między Newtonem a Cotesem z okresu przygotowywania drugiego wydania *Principiów*, a tom 6 — m.in. niektóre pisma teologiczne Newtona. Całość zamknie tom 7, którego poważną część zajmą listy odnalezione zbyt późno, aby mogły wejść do tomów właściwych chronologicznie, ale już wydanych.

Każdy z dotychczas opublikowanych tomów zaopatrzony jest w precyzyjny krzyżowy indeks osób, przedmiotów i tytułów. *Korespondencja Newtona* wydana jest bardzo starannie, na papierze wysokiej jakości, w formacie 4°, oprawna w czerwone płótno z wytłoczonym złotym herbem Uniwersytetu Cambridge. Tekst ilustrują doskonale technicznie faksymilia wykonane metodą fototypiczną. Nawet zatem powierzchowne obejrzenie tego wydawnictwa daje prawdziwą satysfakcję.

Równie piękną szatę wydawniczą otrzymały opublikowane dwa tomy *Mathematical Papers* Newtona, zapoczątkowujące ośmiotomowe krytyczne wydanie wszystkich prac matematycznych uczonego. Tom 1 *Prac matematycznych* obejmuje okres wyjątkowo twórczy naukowo, kiedy to Newton przeszedł od komentowania prac innych uczonych do własnych poszukiwań, które doprowadziły go do odkrycia rachunku różniczkowego i całkowego. Tom 2 zawiera szkic próbnej klasyfikacji brył geometrycznych, ogólniejsze studia nad własnościami i konstrukcją krzywych, pracę *De analysi* oraz wyniki dociekań dotyczących równań algebraicznych i ich postaci geometrycznej. Poza *De analysi* żadna z większych rozpraw wchodzących do obu tomów nie była dotychczas publikowana. Każdy z tomów zaopatrzony jest w indeks osobowy, obszerny zaś indeks dla całości publikacji ukaże się w tomie ostatnim.

Za wzorowe przygotowanie dwu pierwszych tomów *Mathematical Papers* jego redaktor, D. T. Whiteside, otrzymał medal A. Koyrégo, nadawany co trzy lata przez Międzynarodową Akademię Historii Nauki².

M. T.

Edward Battersby Bailey, *James Hutton — the Founder of Modern Geology*. Elsevier Publishing Co. Ltd., Amsterdam — London — New York 1967, ss. 161.

W 1967 r. została wydana pośmiertnie znakomita praca Sir Edwarda Bailey'a (1881—1965), wybitnego geologa brytyjskiego, członka akademii nauk wielu krajów.

¹ Tom 4 *The Correspondence*, opublikowany w 1967 r., nie dotarł jeszcze do bibliotek warszawskich. Podana wyżej informacja o jego zawartości oparta jest na prospekcie wydawnictwa.

² Por. informację o tym odznaczeniu w nrze 1/1969 „Kwartalnika”, s. 213.

Bailey prowadził badania nad życiem i twórczością Jamesa Huttona (1726—1797) ponad 40 lat; pisał o nim wiele, szczególnie warto przypomnieć esej w publikacji zbiorowej *Rola Edynburga w postępach nauki* (1921 r.) i artykuł w książce wydanej z okazji 150-lecia śmierci Huttona przez Królewskie Towarzystwo w Edynburgu w 1948 r.

Omawiana tu praca jest mozaiką najbardziej reprezentatywnych wypowiedzi Huttona oraz oświetlających je komentarzy Bailey'a. W ten sposób stały się w pełni zrozumiałe nie zawsze jasno przedstawione przez twórcę idee, nabrał przejrzystości zebrany przez Huttona materiał faktograficzny oraz oparte na nim rozumowanie. Bailey osiągnął to tym skuteczniej, że był doskonałym znawcą epoki i jej atmosfery umysłowej, a także geologicznego obszaru, który Huttonowi dostarczył materiału do wniosków teoretycznych. Ze względu na cel publikacja Bailey'a przypomina wydane wkrótce po śmierci Huttona objaśnienia do jego teorii, napisane przez jego przyjaciela, Johna Playfaira (*Illustrations of the Huttonian Theory*, 1802 r.). Forma jest jednak różna, Bailey oparł się wyłącznie i ściśle na bogato cytowanych oryginalnych tekstach Huttona.

Książka ukazuje drogę Huttona jako „twórcy nowoczesnej geologii” od jego zainteresowań rolniczych, a szczególnie od powstałych w 1753 r. zainteresowań geologicznych, aż do przedstawienia przezeń w skrócie w 1785 r. przed Królewskim Towarzystwem w Edynburgu i wydania tamże w 1788 r. *Theory of the Earth; or an Investigation of the Laws Observable in the Composition, Dissolution, and Restoration of Land upon the Globe*. Następnie otrzymujemy wnikliwą analizę, opartą na głębokich studiach, tekstów i ilustracji w pełni już rozwiniętej *Theory of the Earth* (... with Proofs and Illustrations). Bailey omawia szczegółowo 8 rozdziałów I tomu, 13 rozdziałów II tomu i 9 rozdziałów III tomu (wydanego pośmiertnie).

Wobec przytoczonego przez Huttona materiału dowodowego na procesy niszczenia (formowania) i wydzwigania się powierzchni Ziemi — przed historią geologii stoi zadanie wyjaśnienia, dlaczego dopiero Lyell, urodzony w roku śmierci Huttona, mógł doprowadzić do zwycięstwa aktualizmu. Istotnej przyczyny tego faktu należy niewątpliwie szukać w warunkach ideowych epoki. Dla wyjaśnienia tego (i wielu innych problemów) książka Bailey'a, jako wydawnictwo źródłowe, ma kapitalne znaczenie.

J. Bb.

Wacław Nałkowski, *Dydaktyka geografii. Wybór pism*. Wyboru dokonał oraz wstępem i komentarzem opatrzył Gustaw Wuttke. Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, Warszawa 1968, ss. 244.

Wybór pism geograficznych Wacława Nałkowskiego, dokonany przez jednego z ostatnich żyjących jego uczniów, znanego na miwie pedagogicznej Gustawa Wuttkego, wydano w słusznym przekonaniu, iż w pismach tych tkwią treści nadal aktualne. Wybrane fragmenty pism, nazwane w tytule niezbyt ściśle „dydaktyką geografii”, zostały uporządkowane w trzy rozdziały. Dwa pierwsze rozdziały przedstawiają *Poglądy Wacława Nałkowskiego na geografję* oraz obejmują *Wypowiedzi Wacława Nałkowskiego o metodyce geografji*, przy czym zakresów obydwu zagadnień bynajmniej nie rozgraniczono. Trzeci rozdział: *Wacław Nałkowski o geografji regionalnej*, zawiera właściwie tylko fragmenty opisów regionalnych różnych obszarów ziemi. Wybrane teksty poprzedzone zostały krótkim wstępem, rozdziałem o *Zastu-gach Wacława Nałkowskiego na polu geografji*, a raczej — dydaktyki tej nauki, oraz jego rysem biograficznym.

Szkoda jednak, że opracowanie spuścizny Nałkowskiego nie wykracza poza minimum wymagań, nawet gdy weźmie się pod uwagę, że PZWS widziały w niej tylko